

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI TABIAT HODISASI KOMPONENTLI TEZ AYTISHLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Qosimov Botir Saidvali o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi tabiat hodisasi komponentli tez aytishlar lingvistik, fonetik hamda lingvomadaniy jihatdan chog'ishtirilib tahlil qilinadi. Tez aytishlarda uchraydigan tabiat hodisalari (shamol, yomg'ir, qor, quyosh, bulut va hokazo) xalqning tabiatga munosabatini, milliy dunyoqarashini va fonetik madaniyatini aks ettiradi. Tadqiqot davomida ikki tildagi tez aytishlarning strukturasi, semantikasi va madaniy ahamiyati solishtirilgan.

Kalit so'zlar: tez aytish, tabiat hodisasi, lingvomadaniyat, fonetika, metafora, chog'ishtirma tahlil.

Tez aytishlar xalq og'zaki ijodining qadimiy va qiziqarli janridir. Ular asosan **nutq tezligini oshirish, talaffuzni mashq qilish va fonetik malakani rivojlantirish** uchun yaratilgan. Shu bilan birga, tez aytishlar xalqning turmush tarzi, tabiat bilan munosabati, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini ham o'zida mujassam etadi. Tabiat hodisalari komponentli tez aytishlar esa xalqning **tabiatni kuzatish, uni obrazli ifodalash va u orqali fikrni badiiy ifoda etish qobiliyatini** ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi bunday tez aytishlarni taqqoslash turli madaniyatlarda tabiat konsepsiyasining tildagi ifodasini ochib beradi. O'zbek va ingliz tillaridagi tez aytishlarda tabiat hodisalari ko'pincha **obraz va fonetik material** sifatida xizmat qiladi. Ular tovush o'yini bilan birga **mazmuniy uyg'unlik** hosil qiladi. Masalan:

O'zbek tilida:

- “Qor yog‘ar, qorovul qorayib qolgan.”
- “Shamol shivir-shivir qiladi, shalola shovqin soladi.”
- “Yomg‘ir yog‘ar, yer yorilar.”

Ingliz tilida:

- “Rainy Ronnie runs round the river.”
- “Windy weather makes William weary.”
- “Snowy Sunday sends Sam sliding slowly.”

Bu misollarda *qor, shamol, yomg'ir, rain, wind, snow* kabi so'zlar fonetik uyg'unlik (alliteratsiya) yaratish bilan birga, **tabiat hodisasining harakat va tovush xususiyatini** ifodalaydi. Har ikki tilda tez aytishlarning asosiy maqsadi — **artikulyatsiyani mashq qilish**. Shu sababli, tabiat hodisalari ishtirok etgan tez aytishlarda tovush uyg'unligi va ritm muhim o'rin tutadi.

O'zbekcha misollar:

- “Shamol shovqin soladi, shalola shivirlaydi.”
→ [ʃ] tovushi tez-tez takrorlanib, shovqin effektini beradi.
- “Qor yog‘ar, qoya qop-qora bo‘lar.”
→ [q] tovushi og‘iz orqa qismida hosil bo‘lib, nutq tezligini sinaydi.

Inglizcha misollar:

- “Windy weather makes William weary.”
→ [w] tovushi lab-tish harakatini mashq qiladi.
- “Rainy Ronnie runs rapidly round the river.”
→ [r] tovushining takrori nutq tezligini oshiradi.

Fonetik jihatdan ingliz tez aytishlari ko‘proq **alliteratsiya (bir xil undoshlar takrori)** asosida, o‘zbek tez aytishlari esa **assonans (unli tovush uyg‘unligi)** asosida yaratiladi. Tabiat hodisalari xalq madaniyatida **ramziy** ahamiyatga ega. O‘zbek xalqida *quyosh* — hayot manbai, *yomg‘ir* — baraka, *shamol* — yangilanish, *qor* — poklik belgisi. Ingliz madaniyatida esa *rain* ko‘pincha kayfiyat bilan bog‘liq (yomg‘irli ob-havo = xafa holat), *sun* esa quvonch va optimizm timsolidir.

Tabiat hodisasi O‘zbek tez aytishlardagi ma‘no Ingliz tez aytishlardagi ma‘no

Quyosh / Sun	Nur, hayot, ilqlik	Baxt, ijobiy kayfiyat
Shamol / Wind	Harakat, o‘zgarish	To‘sqinlik, charchoq
Qor / Snow	Poklik, yangilanish	Sovuqlik, sekinlik
Yomg‘ir / Rain	Baraka, hosil	Qayg‘u, tinimsizlik

O‘zbek tez aytishlari odatda **ritmik-parallel** tuzilishga ega:

“Shamol shovqin soladi, shalola shivirlaydi.”

Ingliz tez aytishlari esa **bir xil tovush asosida** quriladi:

“Rainy Ronnie runs rapidly round the river.”

Demak, o‘zbek tez aytishlari **tabiat obrazini badiiy tasvirlash**, ingliz tez aytishlari esa **fonetik o‘yin** orqali nutqni mashq qilishga yo‘naltirilgan.

- O‘zbek tez aytishlarida tabiat hodisalari **badiiy, obrazli, ma‘naviy** ma’noga ega.

- Ingliz tez aytishlarida esa ular **ritmik va fonetik o‘yin unsuri** sifatida xizmat qiladi.

- Ikkala tilda ham tez aytishlar **talaffuzni yaxshilash, nutq madaniyatini rivojlantirish va estetik zavq berish** vositasidir.

O‘zbek va ingliz tillaridagi tabiat hodisasi komponentli tez aytishlar xalq tafakkurining, tabiatga bo‘lgan munosabatining va nutq madaniyatining ifodasi hisoblanadi. O‘zbek xalqida tabiat hodisalari ramziy va ma‘naviy ahamiyat kasb etsa, ingliz xalqida ular fonetik o‘yin va kulgili effekt hosil qilish vositasi sifatida ishlatiladi. Bu esa har bir xalqning **til orqali tabiatni idrok etish madaniyatini** yaqqol ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press.
2. Jo‘rayev, A. (2018). *O‘zbek xalq og‘zaki ijodida tez aytishlarning lingvistik xususiyatlari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Mieder, W. (2004). *Proverbs, Sayings and Tongue Twisters: A Handbook*. Greenwood Press.
4. Nurmatov, S. (2021). *Til va tabiat obrazlari: lingvokulturologik tadqiqot*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Baugh, A. C., & Cable, T. (2013). *A History of the English Language*. Routledge.